

EKONOMIE BEZ MÝTŮ A ILUZÍ

Jak ekonomika funguje
doopravdy

Jan Urban

2. aktualizované
vydání

EKONOMIE BEZ MÝTŮ A ILUZÍ

Jak ekonomika funguje
doopravdy

Jan Urban

2. aktualizované
vydání

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

*Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy **bude trestně stíháno**. Automatizovaná analýza textů nebo dat ve smyslu čl. 4 směrnice 2019/790/EU a použití této knihy k trénování AI jsou **bez souhlasu nositele práv zakázány**.*

Doc. PhDr. Ing. Jan Urban, CSc.

Ekonomie bez mýtů a iluzí

2. aktualizované vydání

Jak ekonomika funguje doopravdy

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 234 264 401
www.grada.cz
jako svou 9743. publikaci

Odpovědný redaktor Petr Somogyi
Grafická úprava a sazba Jan Šístek
Návrh a zpracování obálky Vojtěch Wagner
Počet stran 264
První vydání, Praha 2024
Vytiskla TISKÁRNA V RÁJI, s.r.o., Pardubice

© Grada Publishing, a.s., 2024

Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků.

ISBN 978-80-271-7551-2 (ePub)
ISBN 978-80-271-7550-5 (pdf)
ISBN 978-80-271-5228-5 (print)

Obsah

O autorovi	11
Úvodem	13
1. Nejčastější příčiny ekonomických mýtů a iluzí	17
1.1 Důvěra v „ekonomickou intuici“	20
1.1.1 Klamné paralely	21
1.1.2 Myšlenková zkreslení	24
1.2 Vyhledávání jednoduchých řešení	27
1.3 Víra ve složité příčiny ekonomických jevů	28
1.4 Pomíjení ekonomických souvislostí	29
1.5 Vliv nezamýšlených důsledků ekonomických rozhodnutí	31
1.6 Mentální zkratky	34
1.6.1 Chyba složení	35
1.6.2 Chyba „post hoc ergo propter hoc“	37
1.6.3 Efekt krátkozrakosti	38
1.7 Sklon věřit tomu, čemu věří druzí	39
1.7.1 Vliv ustálených frází	40
1.7.2 Přežitky amatérské ekonomie	41
2. Sedm principů ekonomického uvažování	49
2.1 „Něco za něco“	51
2.2 Náklady a přínosy	52
2.3 Dodatečné náklady a dodatečné přínosy	53

2.4	Osobní zájmy	54
2.5	Výhodnost směny	56
2.6	Trh jako nástroj koordinace	56
2.7	Význam očekávání	57
3.	Mýty a iluze na levici	59
3.1	„Všespasitelné“ státní výdaje	63
3.1.1	Iluze o motivaci státu	64
3.1.2	Konzervace problémů	65
3.1.3	Obrácené motivace	66
3.1.4	Zneužívání dotací	67
3.1.5	Setrvačnost veřejných výdajů	68
3.1.6	Iluze, že hodnota věcí spočívá v jejich nákladech	69
3.1.7	Vedlejší dopady státní pomoci	71
3.1.8	Nízká efektivita státu	75
3.2	Magický multiplikátor	75
3.2.1	Absurdní podpory zaměstnanosti	77
3.2.2	Projekty „zvláštní obliby“	79
3.2.3	Co ekonomiku podporuje doopravdy	82
3.3	Vláda umí „vybrat vítěze“	83
3.3.1	Proč „výběr vítězů“ nefunguje	84
3.3.2	Cesta pokusů a omylů	86
3.3.3	Podpora morálního hazardu	86
3.4	Státní podniky slouží veřejnému zájmu	88
3.4.1	Nejasné cíle a slabá kontrola státních podniků	89
3.4.2	Soumrak iluze o prospěšnosti státních podniků	91
3.4.3	Jak správu státních podniků podpořit	93
3.5	Ceny by měly být spravedlivé	95
3.5.1	Iluze s dlouhou historií	96
3.5.2	Ekonomická role cen	97
3.5.3	Tržní koordinace	99
3.5.4	Důsledky cenových dotací	100
3.5.5	Distributivní spravedlnost	101

3.5.6	Cenové intervence v mezinárodním obchodě: selhání iniciativ „fair trade“	102
3.5.7	Nepochopení stimulační role ceny	104
3.6	„Honba za ziskem“ škodí	106
3.6.1	Chamtivost a bohatství	107
3.6.2	Zaměňování příjmů a zisků	109
3.6.3	Firma a její „stakeholderi“	110
3.6.4	Kapitalismus bez kapitalistů?	111
3.6.5	Význam kapitálových společností	113
3.6.6	Nabídka veřejných statků	117
3.6.7	Zisky a neviditelná ruka konkurence	118
3.6.8	Zisk firmy a osobní zájmy jejích představitelů	123
3.6.9	Iluze o nižších cenách veřejně vyráběné produkce	126
3.6.10	Zisková motivace a finanční úspěšnost firem	127
3.7	„Rozpory“ kapitalismu	131
3.7.1	Keynesovo odhalení	132
3.7.2	Ekonomika v recesi: případ družstva Great Capitol Hill	135
3.8	Iluze „příliš nízkých“ mezd	136
3.9	Nebezpečí „konzumerismu“	139
3.9.1	Problémy „globalizace“	140
3.9.2	Iluze o „ekologickém zhroutilí“ kapitalismu	142
4.	Mýty a iluze na pravici	145
4.1	Regulace snižuje efektivitu trhu	147
4.1.1	Cíle a kvalita regulace	148
4.1.2	Neviditelné regulace	152
4.1.3	Regulace a deregulace: odrazy rozdílných zájmů	153
4.2	Stát by měl být co nejmenší	155
4.2.1	Objektivní faktory rostoucí role státu	155
4.2.2	Veřejné a klubové statky	157
4.2.3	Stát a efektivita tržní ekonomiky	162
4.3	Nebezpečí národní nekonkurenceschopnosti	165
4.3.1	Důvody iluze	166
4.3.2	Absolutní a komparativní výhody	167

4.3.3	Iluze ztráty pracovních míst	171
4.3.4	Iluze o vztazích konkurenceschopnosti, mezinárodního obchodu a životní úrovně	172
4.3.5	Mýtus o nutnosti podpory vývozu	176
4.3.6	Proč iluze o „národní (ne)konkurenceschopnosti“ přetrvává	178
4.4	Mzdové rozdíly odrážejí produktivitu osob	181
4.4.1	Model a skutečnost	182
4.4.2	Odměny vrcholového managementu	185
4.4.3	Vliv uzavřených trhů	189
4.4.4	Signální fungování mezd	190
4.5	Trh přináší osobní odpovědnost	192
4.5.1	Osobní odpovědnost vs. morální hazard	193
4.5.2	Morální hazard trhů	196
4.5.3	Morální hazard v řízení podniků	199
4.5.4	Morální hazard politiky „too-big-to-fail“	200
4.6	Deflace ohrožuje ekonomický růst	201
4.6.1	Empirické údaje	203
4.6.2	Iluze odložených výdajů	205
4.6.3	Skutečné důvody „deflačního ohrožení“	207
5.	Mýty a iluze napříč politickým spektrem	209
5.1	Mýtus o podpoře výroby s „vysokou přidanou hodnotou“ ..	211
5.1.1	Mezi banalitou a nepochopením	211
5.1.2	Přidaná hodnota a mzdy	212
5.1.3	Mýtus o významu „národního průmyslu“	213
5.2	„Ekonomika znalostí“	214
5.2.1	Vzdělání, produktivita a mzdy	215
5.2.2	Paradoxy „ekonomiky znalostí“	217
5.2.3	Jaké znalosti ekonomika potřebuje?	218
5.3	Velké podniky jsou ekonomicky úspěšnější	220
5.3.1	Iluze úspor, synergií a inovací	220
5.3.2	Proč korporace rostou	222
5.3.3	Politické priority	222

5.4 Podpora podniků je podporou ekonomiky	224
5.4.1 Podpora podniků versus podpora trhů: význam disciplinovaného pluralismu	225
5.5 Příčiny inflace a inflační iluze	226
5.5.1 Kdo může za inflaci	227
5.5.2 Psychologie inflace	227
5.5.3 Kdo na inflaci vydělává a kdo trpí	230
5.6 Nebezpečí společné měny	232
5.6.1 Klady a zápory společné měny	233
5.6.2 Fakta a iluze	234
5.6.3 Suverénní či kvalitní měna?	236
5.7 Ekonomie pro dobré časy a pro časy zlé	238
5.7.1 Ekonomie pro dobré časy	238
5.7.2 Krizová ekonomie?	239
6. Jak se ekonomických iluzí vyvarovat	243
Závěrem	249
Literatura a internetové zdroje	255

O autorovi

Doc. PhDr. Ing. Jan Urban, CSc., je absolventem Vysoké školy ekonomické v Praze a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, oboru psychologie. Působil jako šéfredaktor časopisu *Ekonom*, poradce v několika mezinárodních konzultačních firmách, učitel na Univerzitě Karlově, Vysoké škole ekonomické i několika zahraničních vysokých školách. V současnosti je docentem v Ústavu podnikové strategie Vysoké školy technické a ekonomické v Českých Budějovicích, partnerem vzdělávací a poradenské společnosti Consilium Group, lektorem veřejných i podnikových kurzů i programů MBA.

Je autorem řady publikací, mimo jiné *Teorie národního hospodářství*, *Řízení lidí v organizaci*, *Jak zvládnout deset nejobtížnějších situací manažera*, *Motivace a odměňování zaměstnanců*, *40 manažerských mýtů, které škodí vašemu byznysu* či *Psychologie pro každý den*, stejně jako desítek časopiseckých publikací v domácích i zahraničních periodících.

International Biographical Center v Cambridge ho zařadilo do stovky nejvýznamnějších lektorů a autorů v oblasti osobního rozvoje na světě.

Úvodem

stát je skvělý hospodář, jen lidi mu to kazí...

Sklon důvěřovat mýtům a iluzím může být nebezpečný. Jak poznamenal již více než před sto lety Mark Twain, pokud lidé některé věci neznají, nemusí to být tak nebezpečné, jako když se mylně domnívají, že je znají. I když tím velmi pravděpodobně neměl na mysli uvažování či rozhodování o ekonomických záležitostech nebo způsob, jakým jsou tyto jevy občas vysvětlovány, jeho konstatování je i v těchto směrech příléhavé. Platí tím spíše, že ekonomika nás obklopuje po celý život, a to prakticky denně.

Kniha *Ekonomie bez mýtů a iluzí* se zabývá nejčastějšími mýty a konvenčními iluzemi, omyly, předsudky či nepřesnostmi, které zhusta provázejí soukromé i veřejné úvahy o ekonomických událostech a jevech. Jejím cílem je upozornit na nesprávná východiska, o která se tyto omyly opírají, i nesprávné závěry, k nimž vedou. Zaměřuje se i na hlavní, zejména psychologické příčiny, které je vyvolávají, a na důvody, proč se nadále – byť s určitými proměnami – udržují „v oběhu“. Kniha se věnuje především mýtům a iluzím, které nám mohou uškodit, ať již při každodenním ekonomickém rozhodování, nebo při nepřesném chápání důležitých národohospodářských jevů.

První vydání této knihy (nazvané *Ekonomie bez mýtů a iluzí. Co říká levice, co pravice a jak je to doopravdy*) vyšlo před deseti lety, vzbudilo určité diskuse a některé osoby možná o skutečné povaze určitých ekonomických jevů i přesvědčilo. Autor si však nedělá iluze, že by se mu v tomto „boji“ podařilo dosáhnout výrazného průlomu.

Ekonomické mýty mají tuhý kořínek, tradují se dlouhodobě a slyšíme je téměř každodenně. Mnohé se staly téměř trvalou součástí veřejného života. Nic to však nemění na tom, že bychom proti nim měli bojovat – a tento boj je namísto i dnes. K jejich šíření dnes totiž existují ještě lepší podmínky než před deseti lety, a to nejen z hlediska nástrojů jejich rozšiřování, ale i úrodné půdy, na kterou padají.

K určitým změnám na poli ekonomických mýtů a iluzí v uplynulých deseti letech přesto došlo. Hlavní z nich je, že některé již nejsou tak vázané na pravo-levou ideologii. Souvisí to nepochybně s tím, že názorové i programové rozdíly mezi pravicovými a levicovými politickými směry se smývají. S některými mýty, vázanými dříve spíš na pravici, se tak dnes můžeme setkat i na levé straně politického spektra, a naopak. Typickým příkladem na naší domácí scéně je mýtus o škodlivosti společné měny.

Vliv ekonomicko-politické ideologie zůstává mezi příčinami vzniku a udržování ekonomických mýtů a iluzí i nadále na předním místě. Častěji než dříve jsou však tyto iluze a mýty šířeny jednotlivci či skupinami bez výraznější ideologie, vedenými „jen“ snahou strašit a budit nejistotu. Na rozdíl od pravolevých mýtů nevycházejí většinou tyto klamy ani ze základních znalostí ekonomie. Jejich podstatou jsou zpravidla jen jednoduché lži. Úrodná půda, na kterou padají, nesouvisí tolik se sociálněekonomickým postavením osob, na které se zaměřují, ale spíše s jejich psychologickými rysy.

Hlavním příčinám ekonomických mýtů a iluzí odpovídá i obsahové členění této knížky. Základní členění mýtů na levicové, pravicové a na ty, ve kterých se obě strany politického spektra shodují, zachovává, více se však zaměřuje na psychologické i další politické kořeny mýtů, včetně způsobů uvažování či myšlenkových zkreslení, které k nim vedou. Tedy na to, proč mají někteří lidé sklon těmto mýtům podléhat, či jak tato okolnost souvisí se schopnostmi kritického uvažování.

Stejně jako tomu bylo u prvního vydání této knížky, i u druhého vydání je cílem poukázat na absurdnost některých ekonomických opatření či politik, které pod jejich vlivem vznikají. Základním cílem knihy je přispět k hlubšímu porozumění tomu, jak ekonomiky skutečně fungují, a tím i k lepším ekonomickým rozhodnutím, soukromým či veřejným. Snaží se nabídnout i poměrně jednoduchá doporučení, jak ekonomickým mýtům nepodléhat.

1. Nejčastější příčiny ekonomických mýtů a iluzí

Investice do vzdělání je dlouhodobá, chlapče.
Na rozdíl od investice do lidských iluzí...